

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**



***Сучасні міждисциплінарно-
інноваційні підходи до розвитку
особистості***

Науковий дайджест

Випуск III

Одеса, 2026

УДК 001.895:37.03
С 91

*Рекомендовано вченою радою факультету економіки та управління
підприємництвом (протокол № 4 від 12 грудня 2025 р.)*

*Матеріали публікуються в авторській редакції
з незначною загальною правкою укладачів, відповідальність за зміст та
достовірність досліджень несуть автори.*

Рецензенти:

Ситнік С.В., докторка психологічних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії та методики практичної психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»;

Вейландє Л.В.-В., кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

С 91 Сучасні міждисциплінарно-інноваційні підходи до розвитку особистості: науковий дайджест. Випуск III / За загал. ред. д. психол. н., академіка НАН ВО України Ю. О. Асєєвої. Одеса, Сімекс-прінт, 2026. 222 с.

ISBN 978-617-8727-03-1

Науковий дайджест представляє добірку наукових досліджень викладачів кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного університету. Основна мета наукових праць – дослідження сучасних аспектів мультидисциплінарного підходу до розвитку особистості, а саме відслідковування теоретико-методологічних основ та сучасних міждисциплінарно-інноваційних педагогічних методів розвитку особистості з урахуванням мовних компонентів у процесі розвитку та професійного становлення особистості.

Рекомендовано для студентів, аспірантів, молодих вчених та фахівців, що цікавляться теоретичними й прикладними проблемами психології, педагогіки та філології.

УДК 001.895:37.03
© Асєєва Ю.О., 2026
© Сімекс-прінт, 2026

ЗМІСТ

Авторський колектив.....	5
Передмова	7
Розділ I. Соціально-правові та організаційні основи функціонування держави і громадянського суспільства в умовах воєнного стану	10
1.1. Громадянське суспільство України: адаптація та стійкість під час війни (<i>В. І. Безродна</i>).....	10
1.2. Реалізація права на освіту кожної дитини: гайд нормативно-правових аспектів діяльності ІРЦ (<i>І. М. Орленко</i>).....	31
1.3. Функціонування інклюзивно-ресурсних центрів в умовах війни: правове регулювання співпраці з громадами (<i>І. М. Орленко</i>).....	38
1.4. Реалізація стратегії публічної підтримки в кризових умовах (<i>А. П. Романченко</i>).....	42
Розділ II. Психологічні детермінанти психічного здоров'я та особистісного розвитку в умовах кризових та соціальних трансформацій	58
2.1. Тривожно-депресивні стани та їхній вплив на ментальне благополуччя в умовах воєнного конфлікту (<i>Ю. О. Асєєва, А. М. Жук, В. О. Корженко</i>).....	58
2.2. Вплив посттравматичного стресового розладу на психічне здоров'я українців (<i>Н. А. Ковальська, А. М. Жук, В. О. Корженко</i>).....	65
2.3. Особливості підтримки психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах сьогодення (<i>О. М. Чусова</i>).	71

2.4. Саморозвиток як процес усвідомленої психологічної трансформації особистості (М. І. Бабчук).....	104
2.5. Професійне становлення особистості в умовах соціальних трансформацій та невизначеності (О. Г. Бабчук).....	114
Розділ III. Соціально-економічні, освітні та мовно-культурні чинники розвитку особистості в контексті глобалізаційних процесів та воєнних викликів	124
3.1. Фабінг як фактор емоційної залежності та самотності молоді (Ю. О. Асєєва, Ю. С. Ганган).....	124
3.2. Стан психічного здоров'я молодого покоління в умовах війни: результати психодіагностичних та терапевтичних досліджень (Ю. О. Асєєва, Д. В. Возний, Т. І. Волинчук).....	135
3.3. Сучасні підходи до викладання іноземних мов у закладах вищої освіти (О. В. Гейна, Н. А. Ковальська, Н. Ф. Щербина).....	148
3.4. Особливості полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів з України в умовах війни (В. В. Пундєв).....	160
3.5. Етап глобалізації економіки: нові вимоги до функціонування системи освіти (Л. І. Шрагіна).....	167
4.2. Порівняльний аналіз освітніх реформ у контексті сучасних наукових підходів (Н. Ф. Щербина).....	179
Висновки	196
Список використаної літератури	198

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Асєєва Юлія Олександрівна, доктор психологічних наук (MD), академік НАН ВО України, професор, завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Бабчук Микита Ігорович, кандидат психологічних наук (PhD), старший викладач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Бабчук Олена Григоріївна, кандидат психологічних наук (PhD), доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки, Одеський державний університет внутрішніх справ.

Безродна Віра Іллівна, кандидат політичних наук (PhD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Возний Денис Віталійович, кандидат медичних наук (PhD), старший викладач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Ганган Юлія Сергіївна, кандидат психологічних наук (PhD), старший викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки, Одеський державний університет внутрішніх справ.

Гейна Оксана Володимирівна, кандидат філологічних наук (PhD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Ковальська Наталя Аркадіївна, кандидат філологічних наук (PhD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Орленко Ірина Миколаївна, доктор філософії у галузі філософії (PhD), старший викладач кафедри мовної

та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Романченко Алла Петрівна, доктор філологічних наук (MD), професор кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Пундєв Володимир Васильович, кандидат психологічних наук (PhD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Чусова Ольга Миколаївна, кандидат педагогічних наук (PhD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Шрагіна Лариса Ісаківна, доктор психологічних наук (MD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Щербина Надія Федорівна, кандидат історичних наук (PhD), доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет.

Здобувачі вищої освіти:

Бойко Наталія Іванівна, магістрантка факультету економіки і управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет.

Волинчук Тимур Іванович, магістрант центру заочного форми навчання, Одеський національний економічний університет.

Жук Анна Миколаївна, магістриня психології.

Корженко Вікторія Олегівна, магістриня психології.

громадськості та медичної спільноти. Важливо продовжувати дослідження у цій області та впроваджувати знайдені рішення для покращення якості життя та здоров'я громадян.

2.3. Особливості підтримки психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах сьогодення

О. М. Чусова

Кардинальне реформування життя українського суспільства, яке відбувається в умовах глобальної модернізації економічної, соціальної та гуманітарної сфер держави актуалізує посилену потребу формування нової генерації конкурентноспроможних фахівців соціономічної сфери. Це зумовлює створення в культурно-освітньому середовищі вищого навчального закладу умов для становлення особистості майбутнього спеціаліста, здатного до постійного професійного самовдосконалення та самоактуалізації.

Самоактуалізація студентів спрямована на гармонійний розвиток особистості, професійно значимих якостей, вироблення соціальної зрілості та професіоналізму. Самоактуалізація як прагнення людини до повного вияву особистісних здібностей та можливостей, змушує її самовдосконалюватися в різних аспектах життя. Розвиток майбутнього фахівця опосередкований ступенем самореалізованості його потенціалу, позитивного сприйняття в групі, адаптованості, відкритості новим ідеям і досвіду та рухом до самовираження і самоосягнення. Самореалізація – процес прояву саморозвитку людини. Самоактуалізована особистість визначається позитивним ставленням до себе та соціуму, прагненням до внутрішньої синергії та бажанням насичено проживати кожен день, тенденцією до самопізнання та діяльнісної самореалізації,

самотрансцендентністю та креативним підходом до виконання професійних завдань.

Аналіз наявного наукового фонду з проблематики становлення майбутнього спеціаліста засвідчує, що суб'єктивна задоволеність життям, превалювання позитивних емоцій, психологічне здоров'я, психологічна рівновага, здатність приймати зважені рішення та реалізовувати свої плани актуалізує розвиток особистості сучасного фахівця соціономічної сфери. Виокремлені умови самоактуалізації входять в структуру конструкту психологічного благополуччя.

Психологічне благополуччя – складне інтегральне утворення, яке розглядається в рамках різноманітних підходів:

1) в моделі суб'єктивного благополуччя аксіологічного підходу виокремлено категорію щастя як вияв особистісного зростання та самоздійснення, позитивного самосприйняття себе та оточення, задоволеності життям, стійкості духу, психологічного здоров'я та віри в себе;

2) психологічне благополуччя в функціональному підході являє собою позитивне функціонування особистості, що оптимально адаптована і зріла, здатна приймати рішення та усвідомлювати свої реакції, прагне до особистісного розвитку та самореалізації через осмислення життя, вищих цілей і потреб;

3) благополуччя як системне явище, включає психологічну та соціальну складову, що реалізується в емоціях, цілях, звичках, чеснотах та особливостях відносин, увазі до буття та усвідомленості себе в ньому, розумінні та копію, гармонії особистості;

4) в рамках середовищного підходу психологічне благополуччя трактується як багатофакторне явище «задоволеності» в різних сферах життєдіяльності у тісному взаємозв'язку з соціальними, психологічними, духовними,

культурними та економічними чинниками оточуючого середовища;

5) психологічне благополуччя як якість, що формується у процесі соціалізації шляхом збереження психофізіологічних функцій людини, включає психологічне, психосоматичне, психічне здоров'я та особистісну адаптованість, високий рівень особистісної інтеграції та досягнутої автономії;

6) з позиції емотивного підходу вищезазначене явище являє собою переживання суб'єктивної оцінки себе, своєї поведінки, діяльності та можливостей особистісного зростання [145; 223].

Зауважимо, що в проаналізованих концепціях чітко визначається багатоаспектність сутності вищезазначеної дефініції, яка спричиняє виділення наступних видів психологічного благополуччя: духовне (сформованість духовної культури, усвідомлення і переживання сенсу життя); фізичне (міцне здоров'я, тілесний комфорт); соціальне (задоволеність соціальним статусом та роллю в міжособистісних відносинах та станом розвитку суспільства); психічне (психічне здоров'я, злагодженість психічних процесів, гармонія особистості); благополуччя в середовищі проживання (безпека, власний внесок у розвиток суспільства); професійне (успішна кар'єра, задоволеність професійною або навчальною діяльністю); матеріальне (фінансова безпека, задоволеність своїм рівнем життя) [33; 145].

Логіка аналізу поглядів вчених дозволяє визначити структуру психологічного благополуччя майбутніх фахівців:

1) емоційний компонент характеризує емоційний комфорт студента, його позитивні або негативні емоції;

2) когнітивний компонент включає комплекс знань особистості щодо соціального життя, можливість оцінити його аспекти та успішність реалізації в сферах життєдіяльності;

3) поведінковий компонент розглядає адаптаційний потенціал як засіб розвитку та самоактуалізації, можливість створювати позитивні міжособистісні взаємовідносини та суб'єкту включеність [143].

Для професійного становлення майбутнього спеціаліста важливе превалювання позитивного ставлення особистості до себе та свого життя, наявність професійно значимих ціннісних орієнтацій та переконань, здатність реалізовувати життєві плани, суб'єктивне відчуття задоволеності від процесу та результату професійної діяльності.

В умовах військових дій на території України важливим аспектом виступає підтримка психологічного благополуччя студентської молоді. Адже психологічне благополуччя як інтегральний феномен, що характеризує позитивну життєздатність людини та детермінований соціальними відносинами, не завжди може реалізуватися в кризових умовах сьогодення: важко забезпечити в умовах війни внутрішню гармонію, незалежність (автономію), контроль над обставинами та особистісне зростання, відчуття щастя та задоволеності буттям в умовах постійної небезпеки та загрози життю. Відповідно, знижується переживання особистістю якості своєї життєздатності в різних сферах життєдіяльності та позитивне оцінювання особистісного досвіду, свого стану сьогодні та образу майбутнього в умовах невизначеності. Отже, переживання, що характеризують актуальне психологічне благополуччя в теперішньому самоздійсненні та його можливі потенційні аспекти не реалізуються.

Внутрішні потенційні інтенції особистості допомагають у вирішенні фрустрації невизначеності через усвідомлення мети, покликання, життєвих цілей та актуальної спроможності її досягнення. В навчально-виховному процесі вищого навчального закладу у майбутніх фахівців реалізується типи особистісного благополуччя:

- переживання благополуччя як результату особистісної та професійної здійсненності життя (особистісно-орієнтований);

- переживання благополуччя як результату успіхів в навчанні (кар'єрно-орієнтований);

- переживання благополуччя як процесу і результату самореалізації як професіонала в процесі практики, розгляду кейсів та вирішення психологічних завдань (професійно-орієнтований);

- переживання благополуччя в процесі соціальної взаємодії (соціально-орієнтований) [34].

Відповідно вищезазначеного у студентів можуть виникати захопленість та задоволеність навчанням, психологічне вигоряння та трудоголізм. Саме в навчанні відображаються такі важливі компоненти професійного благополуччя, як професійна ідентичність (усвідомлення та прийняття себе як фахівця), професійне самоставлення (ставлення до власної ролі в навчанні та під час виробничої практики) та професійна детермінація (вплив професійних факторів на життєдіяльність студента). Професійне благополуччя виступає інтегральним показником особистісного вектору щодо здійснення професійного функціонування (позитивна психологічна настанова щодо професійної діяльності; прагнення до розкриття свого потенціалу в процесі навчання, задоволення потреби у професійній самореалізації під час виробничої практики, фінансової безпеки; відчуття професійної референтної спільності; самоефективність в навчально-виховному процесі. Задоволення життям та навчальною діяльністю є одним з ключових критеріїв психологічного благополуччя студента, що сприяє процесу адаптації в складних умовах сьогодення. Здатність молоді пристосовуватися до різноманітних умов життєздійснення актуалізує можливість зниження впливу стресових ситуацій, підвищення задоволеності життям, покращення результатів досягнення в навчанні та самоздійсненні.

Психологічне благополуччя залежить від повноти самореалізації особистості студентів в певних ситуаціях життєздатності, від балансу між самоздійснення індивідуальності та запитами соціуму до людини. В рамках позитивної психології суб'єктивне благополуччя досягається шляхом реалізації позитивних емоцій та почуттів, духовного задоволення та індивідуальних особистісних переваг і чеснот. Суб'єктивне благополуччя не можливе без позитивної самомотивації та мотиваційної залученості особистості в цікаву діяльність та самоздійснення.

Відповідно теорії К. Ріфф, психологічне благополуччя є інтегративним показником особистісного зростання, самореалізації та взаємин із оточенням та включає 6 складових компонентів, які взаємопов'язані й створюють цілісну систему, що забезпечує гармонійний розвиток особистості:

1) здатність приймати рішення самостійно, не залежати від зовнішніх оцінок і впливу: самовизначення і незалежність, здатність протистояти соціальному тиску, здатність до нестандартного мислення і оцінювання себе, виходячи з особистих стандартів і переваг (автономія);

2) компетентність або управління довкіллям, яке включає здатність ефективно використовувати ресурси та адаптувати оточення під свої потреби, що характеризує наскільки людина може досягати своїх цілей, впливаючи на зовнішні обставини;

3) особистісне зростання, що є ознакою активної життєвої позиції, спрямованої на самореалізацію;

4) позитивні взаємини з іншими, що визначає здатність підтримувати емоційну близькість і співчуття до оточуючих та створення підтримуючого соціального середовища;

5) цілісність життя, яка включає здатність осмислювати події минулого та формувати позитивне ставлення до свого життєвого шляху;

б) цілі в житті, які характеризують наявність усвідомленого сенсу життя, прагнення досягти важливих завдань та розуміння свого місця у світі, що пов'язано із внутрішньою мотивацією та здатністю долати труднощі задля досягнення значущих результатів [225; 226].

Теорія К. Ріффа акцентує увагу на важливості активного ставлення до життя, здатності до саморефлексії та збереження стійкості перед викликами сьогодення.

В рамках евдемоністичного підходу психологічне благополуччя молоді корелює з особистісним зростанням, яке пов'язане з реалізацією базових психологічних потреб в автономії, в компетентності, в прагненні до близькості з іншими людьми.

Узагальнюючи думки науковців, можливо визначити такі чинники, які окреслюють особливості психологічного благополуччя за умови суб'єктивної значимості для неї:

1. Зовнішні (позаособисті) фактори: 1) біологічні (вітальність як інтегральний чинник здоров'я, стать, вік); 2) соціальні (сімейні та міжособистісні взаємини); 3) матеріальні (рівень доходів, житлово-побутові умови, якість відпочинку і дозвілля).

2. Психологічні (особистісні) фактори: базові характеристики особистості, властивості темпераменту та позитивні риси характеру: оптимізм, надія на майбутнє; незалежність, прийняття себе та автентичність; позитивна оцінка здоров'я; соціальний інтелект; екстравертованість.

- Суб'єктивно-особистісні фактори, до складу яких входять компоненти суб'єктивного благополуччя: задоволеність життям, позитивний та негативний афект, позитивні та негативні повсякденні події; відчуття спільності, цілісності та внутрішньої рівноваги; стійке, глобальне, позитивне ставлення до себе і світу; стійка сукупність позитивних знань про себе та світ; позитивне ставлення до інших; контроль над обставинами; наявність мети в житті; особистісне зростання; компетентність (схильність до оволодіння своїм оточенням та до

ефективної діяльності у ньому); аутопсихологічна компетентність; соціальне порівняння, що сприяє адаптації (порівняння себе з іншими) і виживання (адекватне оцінювання конкурентів); домінування позитивного афекту, задоволеність життям [78].

Підсумовуючи, зазначимо, що формування психологічного благополуччя у майбутніх фахівців соціономічної сфери вимагає реалізацію психолого-педагогічних умов:

1) створення психологічно безпечного та комфортного середовища вищого навчального закладу шляхом організації фасилітативної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентом;

2) постійний соціально-психологічний супровід особистості студента під час навчально-виховного процесу та соціально-педагогічна підтримка позитивного самосприйняття та самовираження;

3) актуалізація фасилітуючої позиції майбутнього спеціаліста;

4) корегування уявлень студентів про психологічне благополуччя шляхом впровадження в навчально-виховний процес інноваційних корекційно-реабілітаційних соціально-психологічних технологій.

Особистісний потенціал психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах сьогодення залежить від життєвих обставин перебування, смисложиттєвих орієнтацій, рівня соціальної підтримки, включеності в життя навчального закладу та громади. Психологічне благополуччя є ресурсом, який протидіє професійно-особистісній деформації, психологічному вигоранню та дезадаптації в умовах війни.

Вважаємо, що доцільно теоретично обґрунтувати зазначені психолого-педагогічні умови формування психологічного благополуччя у студентської молоді в кризових умовах сьогодення. *Перша умова передбачає*

створення психологічно безпечного та комфортного середовища вищого навчального закладу шляхом організації фасилітативної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентом.

Сьогодні беззаперечним є розуміння факту, що важливе місце в процесі професійної підготовки студентської молоді набуває створення психологічно безпечного та комфортного середовища вищого навчального закладу, яке актуалізує потребу студентів в саморозвитку за допомогою педагогічної підтримки, наставництва та діалогізації навчального процесу. У цьому ракурсі недооціненим, на наш погляд, є створення творчого навчального середовища, яке опосередковане специфічною ситуацією розвитку потенціалу особистості студентів та інноваційною діяльністю викладачів, націленою на самореалізацію та самовдосконалення.

В умовах вищезазначеного середовища формується продуктивна ціннісно-смилова взаємодія під час сумісної діяльності викладача та студента на засадах толерантності і довіри, емпатичного розуміння та відкритості, співробітництва та конгруентності, орієнтації на «зону найближчого розвитку вихованця», створення «ситуації успіху» та «оптимістичної перспективи» щодо результату підготовки. Саме потенціал фасилітації здатний сформувати у вищому навчальному закладі психологічно безпечне та комфортне середовище, докорінно змінивши вектор взаємовідносин, даючи змогу для діалогової взаємодії та самоактуалізації майбутніх фахівців.

Отже, логіка дослідження потребує конкретизації феноменології фасилітації. Насамперед, у наукових студіях спостерігається тенденція динамічних змін у трактуванні вищезазначеного поняття, зокрема: як фасилітативної взаємодії, фасилітативного впливу, особистісної якості індивіда (фасилітативності), фасилітативної технології (процесу покращення продуктивності діяльності).

Аналіз наукових досліджень [27; 39; 99], дозволяє виокремити такі види фасилітації:

- педагогічна – діалогічна взаємодія педагога та студента, що носить гуманістичний, суб'єкт-суб'єктний характер, яка підтримує в молоді прагнення до самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку, допомогі в усвідомленні себе як самоцінності, налаштуванні на особистісне зростання та розвиток здібностей;

- соціально-педагогічна – педагогічна взаємодія суб'єктів освітнього процесу, яка орієнтована на формування позитивних особистісних змін та ідеї „ненав'язливої допомоги”, націлених на соціально-педагогічну підтримку та сприяння особистісному зростанню студента, що базується на засадах гуманізму, довіри, полісуб'єктності та толерантності; соціальна фасилітація, що зумовлена тенденцією спонукання до діяльності та посиленням домінантних реакцій у присутності інших людей;

- психологічна фасилітація – процес самореконструкції та самоорганізації відкритої динамічної системи особистості, що полягає в координації та створенні змін шляхом реалізації допомоги, стимулювання, актуалізації потреби в саморозвитку.

Обстоюючи правомірність усіх аспектів фасилітації, з метою конкретизації власної наукової позиції зазначимо, що зважаючи на предмет нашого дослідження, ми вважаємо, спільною у всіх видах фасилітації є наступні функції:

- стимулювання, ініціювання потреби в особистісному зростанні та заохоченні до самовиховання шляхом актуалізації суб'єктності особистості та потенційних можливостей і ресурсів самоактуалізації;

- актуалізації потреби в постійному, нескінченному вдосконаленні задля взаємної самореалізації всіх суб'єктів взаємодії навчально-виховного процесу;

- м'яке вторгнення в екосистему особистості, змістом якого є створення соціального середовища, що знищуватиме дезінтеграцію та відчуження суб'єктів взаємодії і створюватиме атмосферу доброзичливості, довіри, відкритості для саморозвитку і самовдосконалення.

Фасилітація виступає комбінованою стратегією втручання, що передбачає соціально-психологічну допомогу у формуванні здатності особистості ефективно долати особистісні проблеми, розвивати лідерські та адаптаційні навички, формувати впевненість та розуміння інших. Стратегія фасилітації передбачає використання принципу імпаурменту: підвищення впевненості, самооцінки особистості з метою активізації її участі у вирішенні проблем та саморозвитку [36].

Вищезазначене дає підстави обґрунтувати фасилітацію як взаємодію у створенні атмосфери підтримки для самопізнання, самовиявлення в умовах партисипативності та самозміни відповідно до ціннісно-мотиваційного змісту пріоритетних сенсів життєдіяльності особистості. Фасилітація стає ефективним принципом управління процесом навчання в умовах особистісно орієнтованої парадигми та насиченого інформаційного простору. Концептуальною основою фасилітативної взаємодії є усвідомлення людиною себе як самоцінності та постійного прагнення до самореалізації.

Сьогодні беззаперечним є розуміння факту, що важливе місце в новій освітній парадигмі освіти посідає трансформація взаємодії викладача та студентів, яка базується на суб'єкт-суб'єктних зв'язках та партисипативному управлінні діяльністю здобувачів освіти. Варто відзначити, що діалогічна педагогічна взаємодія актуалізує прагнення студентів до посилення власної суб'єктності та творчої активності, вмотивованості та професійної спрямованості, вільної ініціативи та індивідуальної відповідальності. Оскільки діалогічна взаємодія реалізується в інтерактивному когерентному

просторі освітнього середовища, вбачаємо її ефективність при дотриманні принципів фасилітативності:

1) принципу «розділеної відповідальності» – право студента на помилку та соціально-психологічну підтримку і взаємодопомогу;

2) інтеграції – формування відчуття цілісності особистості в навчально-виховному процесі;

3) спирання на внутрішні особистісні ресурси здобувачів освіти;

4) створення ситуації успіху;

5) формування рефлексивної поведінки та самостійності;

6) обґрунтованого вибору педагогічних технологій відповідно до індивідуальних особливостей студентів;

7) емпатичного світосприймання поєднаного із принципом альтруїзму та конгруентності у взаєминах [2].

Таким чином, імплементація визначених принципів послідовно та системно прослідковується в активній партнерській позиції викладача «наставника-тьютора», яка характеризується стійкою позитивною мотивацією, толерантним ставленням до учасників навчально-виховного процесу, звільненням від професійно-рольових стереотипів, установку на творчу самореалізацію особистості.

Обстоюючи правомірність усіх принципів фасилітативної взаємодії, з метою конкретизації власної наукової позиції зазначимо, що суб'єкт-суб'єктні зв'язки формують конкурентноспроможного майбутнього фахівця соціономічної сфери, здатного до саморефлексії та конструктивного вирішення проблемних ситуацій, мотивованого до самореалізації в умовах особистісного та професійного зростання.

Однак, потрібно наголосити, що основою студентоцентрованого підходу є особлива форма управління освітнім процесом – це партисипативне управління, що створює взаємообумовлену відповідальність, співтворчість, згуртованість суб'єктів

навчально-виховного процесу. Партисипативність є альтернативою директивної, авторитарної стратегії організації навчання студентів.

Партисипативне керівництво реалізується за специфічних умов:

1) конструктивної взаємодії всіх суб'єктів педагогічного процесу;

2) створення креативного освітнього середовища реалізації ініціативності, суб'єктності, професійної самосвідомості та індивідуальної відповідальності як студентів, так і викладачів;

3) полілогічного самовизначення студентів у взаємозв'язку із індивідуальною траєкторією навчання, пріоритетом позитивної взаємодії та психологічного клімату;

4) системного сумісного прийняття рішення викладачів із студентами шляхом медіації, діалогічної взаємодії, безпосередньої участі студентів у самоуправлінні своєю навчальною діяльністю;

5) паритетності взаємодії викладача і студентів, співуправління та дієвого делегування прав і повноважень.

Дані досліджень у сфері партисипативного управління навчальною діяльністю студентів свідчать про підвищення продуктивності їх діяльності шляхом впровадження партисипативних методів навчання – методів навчання в команді:

1) дискусії (форум-обговорення, дебати, круглий стіл, симпозіум);

2) проектний метод (творчі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані, дослідницькі проекти);

3) метод вирішення ситуаційних професійних ситуацій;

4) імітаційні інтеракції (ділові ігри, інсценування, мозковий штурм, метод Делфі);

5) проблемна лекція, конференція, практикум;

6) метод взаємонавчання, взаємооцінювання;

7) тренінги професійного розвитку [161].

Самоактуалізація особистості студента передбачає особливий вид педагогічної взаємодії – фасилітативного впливу, метою якого є реалізація внутрішнього потенціалу як викладача, так і студента. Фасилітативний вплив – базовий різновид впливу в гуманістичній парадигмі, заснований на діалогічному діянні та актуалізації саморозвитку й особистісного зростання, допомозі в подоланні життєвих проблем, формування позитивних змін «Я-концепції» особистості.

Використання діалогічної взаємодії у підготовці фахівців соціономічної сфери актуалізує у студентів мотиваційно-вольовий потенціал, креативність, лідерські здібності, самостійність, здатність здійснювати професійну діяльність на засадах педагогіки партнерства, уміння ефективно працювати в команді та підвищує індекс згуртованості студентської групи. Вищезазначені особистісні якості та властивості забезпечують психологічне благополуччя студентської молоді.

Сучасний процес підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери у закладах вищої освіти передбачає використання новітніх технологій навчання на засадах студентоцентрованого підходу, відповідно якого студент отримує досвід розвитку суб'єктності та усвідомленого альтернативного вибору рішення в процесі навчання, управління внутрішньою активністю в професійному саморозвитку. В свою чергу викладач активізує самостійність та подолання інтелектуальної пасивності студента, формування творчої рефлексії та позитивних атитюдів щодо майбутньої професійної діяльності, мотивуючи його на усвідомлену відповідальну поведінку і творчу самоактуалізацію за допомогою впровадження фасилітативних технологій.

Зауважимо, що дослідники характеризують фасилітативну технологію як комплекс алгоритмів та прийомів організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між

учасниками педагогічного процесу, що заснований на використанні їх особистого досвіду та спрямований на створення умов для розвитку суб'єктного досвіду, становлення здатності до творчості, самоактуалізації у навчальній та інших доступних сферах життєдіяльності [181]. Технологія фасилітативного навчання будується на принципах усвідомлення освітніх потреб суб'єктів навчання, стимулюванні суб'єктного досвіду учня шляхом застосування синергетичних організаційних форм і методів, що підвищують рівень активності пізнавальної діяльності.

Фасилітація як технологія орієнтує освітній процес на підвищення ефективності організаційно-групового навчання: сприяє згуртуванню і позитивному психологічному клімату; забезпечує скорочення часу на прийняття рішень; підвищує особистісну відповідальність студентів; сприяє створенню зворотнього зв'язку; спрямована на розуміння та задоволення потреб студентства, допомагає визначити свої досягнення та мінімізувати конфліктні ситуації в навчанні.

Обстоюючи правомірність використання фасилітативної технології в процесі підготовки студентської молоді в кризових умовах сьогодення, вважаємо, що вона базується на партисипативному підході, який характеризує квазіпрофесійну діяльність «викладач – студент – наставник». Партисипативний підхід передбачає сумісну продуктивну діяльність та співуправління всіх суб'єктів навчально-виховного процесу шляхом ініціації рефлексивної позиції. Отже, в основі фасилітативної технології лежить концепція рівневого підходу до управління діяльністю студентів:

- на першому курсі у майбутніх фахівців формується активна дієва позиція та позитивна мотивація за допомогою інтерактивних вправ та ігор, спеціально створеного фасилітативного середовища університета та соціально-психологічної підтримки викладача – коуча;

- на другому – третьому курсах актуалізується діалогічна взаємодія та ресурсний потенціал на основі співпраці в просторі альтернативних виборів;

- на випускних курсах під час проходження практики формується досвід групової фасилітативної взаємодії шляхом самоуправління та дослідницької діяльності, використання різноманітних методів фасилітації («Світове кафе», «Відкритий простір», «Самміт позитивних змін», «Стратегічні зміни в реальному середовищі», «Динамічна фасилітація», «Поляризація думок», SWOT – аналіз, модерація).

Логіка наших міркувань щодо зазначеного вище полягає у наступному:

- на початку навчання (адаптаційному етапі) фасилітація відбувається на мотиваційному рівні;

- на рівні співуправління – виникають фасилітативні новоутворення (здатність студентів впливати на процес навчання та викладача, формуючи ефективну взаємодію);

- на рівні самоуправління – студент виступає ініціатором своєї діяльності, а викладач підтримує та надихає його на творчість і професійний розвиток.

Відповідно, можливо визначити етапи фасилітативного технологічного процесу:

- визначення проблематики досліджуваного та його причин;

- встановлення критеріїв для оцінки рішень;

- генерування альтернативних рішень;

- оцінка рішення;

- вибір ефективного варіанта;

- створення плану дій щодо реалізації рішення з врахуванням всіх можливих ресурсів, виконання плану та оцінка результатів діяльності.

Вважаємо, що ефективному здійсненню наведеного алгоритму сприяє постійна інтеракція та рефлексія між викладачем та студентами, яка забезпечує самоактуалізацію особистості. У цьому ракурсі недооціненим, на наш погляд,

є той факт, що студент стає «суб'єктом» у процесі співнавчання, а викладач спонукає його реалізувати свій внутрішній потенціал, враховуючи психотерапевтичний принцип «зрозуміти – простити – прийняти».

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що у студентів формується відчуття соціальної відповідальності та самостійності, досвід управління, навички співробітництва та медіації, здатність до командоутворення та творчості, і відповідно, позитивна фіксація на інтерактивний процес навчання. Отже, фасилітативна технологія являє комплекс алгоритмів і прийомів організації фасилітативного впливу, що забезпечує ініціювання потенційних можливостей майбутніх фахівців соціономічної сфери у самоактуалізації шляхом свободи вибору у відтворенні нових знань, саморозвитку та самосвідомості, реалізації інтерактивних технологій.

Підсумовуючи, зауважимо, що викладач – фасилітатор постійно впроваджує технології мотивування та ініціювання осмисленого та продуктивного учіння вихованців на засадах співпраці, поваги до власної позиції та індивідуальності студентів, організації їх саморозкриття та рівності, позитивної установки на діяльність та заохочення оптимізму, що є основними факторами у формуванні психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах сьогодення.

Продовжуючи розглядати психолого-педагогічні умови підтримки психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах сьогодення, звернемо увагу на значення соціально-психологічного супроводу особистості студента під час навчально-виховного процесу та соціально-педагогічної підтримки позитивного самосприйняття та самовираження задля стабілізації психологічного благополуччя. Соціально-психологічний супровід – комплексна діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу навчального закладу вищої

освіти, яка спрямована на забезпечення сприятливих умов для розвитку, навчання та виховання особистості студента в освітньому середовищі збереження його психологічного здоров'я, підвищення адаптованості до соціально-освітніх викликів, розвитку в нього позитивної перспективи.

Соціально-психологічний супровід базується на індивідуальному підході, що передбачає врахування потреб, інтересів, здібностей і життєвого досвіду студентів. Соціально-психологічний супровід є безперервним процесом, який охоплює всі етапи навчання та розвитку студента в освітньому закладі з метою запобігання виникненню психологічних і соціальних проблем (стрес, конфлікти, соціальна ізоляція). Успішний супровід можливий лише за умови співпраці всіх суб'єктів навчально-виховного процесу: студентів, викладацького персоналу, адміністрації та батьків. Соціальні працівники та психологи є ключовими фахівцями, які забезпечують супровід і виступають як консультанти, медіатори, наставники та посередники між студентом і освітнім середовищем.

Соціально-психологічний супровід особистості студента під час навчально-виховного процесу підтримує та покращує рівень психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах сьогодення шляхом реалізації наступних завдань:

- адаптація студента до освітнього середовища (допомога у подоланні стресу під час переходу до нового навчального закладу або курсу навчання);
- розвиток комунікативних навичок (формування ефективного спілкування, вміння працювати в команді та вирішувати конфлікти);
- підтримка у професійному самовизначенні (допомога у виборі напрямків розвитку, розкритті здібностей та усвідомленні професійних цілей);

- психологічна підтримка (профілактика та корекція низької самооцінки, тривожності, емоційн-вольових труднощів);

- сприяння формуванню позитивної мотивації до навчання, саморозвитку та досягнення успіху.

Послідовними етапами моделі соціально-психологічного супроводу є:

1) діагностико-цільовий, що передбачає оперативне професійне дослідження характеру проблематики особистості, стану її психологічного здоров'я, ресурсів відновлення;

2) операційно-інструментальний, завданням якого є добирання форм, методів, способів організації супроводу;

3) спільотно-комунікативний, що ставить за мету залучення реальних і віртуальних мереж, груп самопомоги для здійснення тривалого опосередкованого впливу;

4) оцінково-корекційний, що реалізує моніторинг ефективності супроводу та внесення необхідних змін у його організацію [189].

Особливо ефективним методом соціально-психологічного супроводу можливо визначити консультування як ключовий елемент психосоціальної допомоги молоді у воєнний час.

Психосоціальна допомога полягає у наданні первинної психологічної допомоги, соціальної підтримки людям, які перебувають у важкій життєвій ситуації та організації комплексу умов для відновлення втраченої психосоціальної рівноваги, продуктивної адаптації у змінених умовах життєдіяльності, пошуку ресурсів особистості і ресурсів соціального середовища для подолання труднощів у життєдіяльності. Психосоціальна допомога спрямована на подолання травматичного досвіду, віктимності і соціопатичних тенденцій розвитку девіантної поведінки та забезпечення умов і можливостей ефективної соціальної адаптації за допомогою психологічної,

соціальної та правової допомоги, організації психокорекційних заходів. Варто відзначити, що вона реалізується у наступних формах:

1. Емоційно-смилова та екзистенційна підтримка особистості, яка спрямована на усвідомлення людиною ціннісно-смилових основ життєдіяльності, вміння здійснювати свідомий та відповідальний вибір, відчувати та розуміти власні бажання, сміливо та мужньо відповідати викликам реальності. Така підтримка активізує автентичну самоактуалізацію індивіда у складних соціокультурних умовах, допомагає визначити ціннісно-смилові орієнтири побудови життя.

2. Соціально-психологічний супровід кризової особистості як особлива форма пролонгованої психологічної і соціальної допомоги реалізується в супроводжувальній медіації посттравматичних особистісних трансформацій індивіда [100].

Умовою ефективності реалізації психосоціальної допомоги є комплексне впровадження таких стратегій травмоцутливого соціально-психологічного супроводу:

- комунікативна (спрямована на відновлення довіри, взаєморозуміння, подолання відчуження, формування почуття єдності з групою);

- стратегія зміни ставлення до травматизації (спрямована на формування ставлення до пережитої травми як до ресурсу, що передбачає спільні переінтерпретації життєвих випробувань та пошук нових ціннісно-смилових орієнтирів);

- стратегія фасилітації само- і взаємодопомоги (спрямована на підвищення самостійності й відповідальності постраждалої людини, вірність власним життєвим орієнтирам, організацію ресурсної взаємодії з оточенням);

- стратегія сприяння самореалізації (спрямована на підвищення уваги до саморозвитку людини, на реалістичне проєктування майбутнього) [160].

Загострення соціально-психологічної напруженості в умовах нестабільності воєнного часу визначає особливо актуальним питання про психосоціальну допомогу особистості в кризовій ситуації. Завдання психосоціальної допомоги в часи війни є: забезпечення психологічної захищеності, діагностика психологічного стану особистості; стабілізація її психо-емоційного стану та раціонального сприймання своєї життєвої ситуації; інтеграція особистості в мікросередовище (сім'ї, громади, суспільства); соціально-педагогічний патронат; розвиток здатності до швидкого відновлення після психотравмівного впливу; формування психічної стійкості до стресових ситуацій, психічного ресурсу для подолання життєвих криз; активізація самопізнання, саморегуляції та самоконтролю [159].

Особливе місце в системі психосоціальної допомоги займає консультування, акцентоване на взаємодію з особами: з ознаками гострого стресу або гострого психоемоційного стану; з симптомами дезадаптації, психічної травми (безсоння, флешбеки, спогади, кошмари, емоційне збудження, висока тривожність); з депресивним станом, суїцидальними намірами чи спробами; міжособистісними конфліктами; труднощами з комунікацією та спілкуванням в соціумі.

В залежності від особливостей життєвої ситуації використовується консультування у формі: групових психоедукаційних послуг; індивідуальної психоосвіти; надання першої психологічної допомоги (допомога особистості у стані дистресу внаслідок щойно пережитої важкої кризової події); кризової інтервенції (зниження негативної дії травматичної події, превенція психопатології); кризової психосоціальної підтримки (соціально-психологічний супровід особистості у кризовому стані).

Консультування є одним із ефективних методів допомоги клієнтам, які є отримувачами соціальних послуг.

Закон України «Про соціальні послуги» визначає соціальну послугу консультування як комплекс заходів, що спрямовані на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи або сім'ї, необхідних для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації до нових умов соціального середовища. В Державному стандарті охарактеризовано зміст вищезазначеної соціальної послуги:

- допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання та залучення отримувача соціальної послуги до вирішення власних проблем, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації;

- представлення інтересів, надання інформації з питань соціального захисту населення, сприяння в отриманні правової допомоги та інших соціальних послуг відповідно до виявлених потреб;

- надання психологічної допомоги;

- корегування психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;

- сприяння навчанню, формуванню та розвитку соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції;

- допомогу в зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків;

- сприяння у працевлаштуванні (проведення експертизи потенційних професійних здібностей, професійної орієнтації) [132].

Здійснення каунселінгу відбувається на основі гуманістичного, психодинамічного, когнітивно-біхевіористичного, еkleктичного та салютогенного підходів з дотриманням основних принципів консультування (визнання клієнта суб'єктом саморозвитку, його вільна згода на взаємодію, недопустимість психологічного тиску, конфіденційність консультацій, пріоритетність рішення та відповідальності клієнта у виборі стратегій подолання його

проблематики). Внаслідок соціально-психологічної консультації особистість набуває здатність приймати життєво важливі рішення та пристосовуватися до середовища, опановує нові моделі поведінки та вивчає альтернативні шляхи, переосмислює життєві цінності та відновлює продуктивні взаємозв'язки з соціумом.

У контексті розробки другої умови, ключовою категорією є соціально-педагогічна підтримка позитивного самосприйняття та самовираження. Соціально-педагогічна підтримка студентської молоді являє собою форму взаємодії, що спрямована не лише на формування особистості майбутнього фахівця, але й вимагає актуалізацію індивідуального розвитку (стресостійкості, соціальної креативності, мобільності у створенні та впровадженні нових форм впливу на учня) та організаційних і комунікативних умінь педагога.

Модель буферизації стресу теорії соціальної підтримки обґрунтовує вплив соціальної підтримки на благополуччя особистості, захищає від негативних наслідків стресового досвіду. Ця модель передбачає, що підтримка, отримана від соціального оточення, виступає своєрідним буфером, який знижує шкоду від стресових подій. У ситуаціях, коли людина стикається зі стресом, підтримка з боку сім'ї, друзів, колег чи інших значущих осіб допомагає зменшити сприйняття загрози. Це відбувається завдяки емоційній підтримці, інформаційній допомозі чи практичній участі. Соціальна підтримка послаблює фізіологічну реакцію на стрес та покращує когнітивне сприйняття стресової ситуації. Люди, які отримують соціальну підтримку, мають тенденцію розглядати стресові ситуації як менш загрозливі, оскільки вони відчують, що можуть розраховувати на допомогу інших у разі потреби. Соціальна підтримка виконує наступні функції: запобігання розвитку психологічних розладів; зниження ризику виникнення тривожності, депресії та інших стрес-

індукованих розладів. Механізми дії моделі буферизації стресу:

- емоційна підтримка (забезпечує відчуття комфорту, співчуття та розуміння, можливість поділитися переживаннями з іншими зменшує емоційне напруження);

- інформаційна підтримка (надання корисної інформації, порад чи рекомендацій, які допомагають людині знайти ефективне рішення проблеми);

- практична підтримка (форма конкретної допомоги: фінансова підтримка, фізична участь у вирішенні проблеми);

- соціальне підтвердження (підтвердження своєї значущості та відчуття причетності до референтної групи, що підвищує самооцінку та впевненість у своїх силах) [228].

Ефективність соціальної підтримки залежить від її сприйняття людиною. Якщо підтримка не відповідає очікуванням або потребам, вона може не дати бажаного ефекту. Підтримка може бути надмірною, що іноді викликає відчуття залежності або втрати автономії.

Модель буферизації стресу підкреслює важливість соціальних зв'язків у подоланні стресу. Вона показує, що взаємодія з оточенням може не лише сприяти збереженню психологічного благополуччя, але й підвищити стресостійкість особистості.

В умовах війни особливо значущими є наступні форми соціально-педагогічної підтримки благополуччя української молоді:

- фінансова допомога у вигляді стипендій або грантів студентам з низьким рівнем доходів або високими академічними досягненнями, у формі програми позик низькопроцентних кредитів для студентів;

- забезпечення доступу до доступних та безпечних житлових умов;

- надання доступу до медичних послуг та страхування;

- психологічна підтримка для забезпечення їх психічного здоров'я та добробуту;
- кар'єрне консультування;
- доступ до ресурсів для навчання та досліджень;
- культурні та соціальні заходи для забезпечення багатогранного розвитку студентів і побудови спільноти [90]

Соціально-педагогічна підтримка позитивного самосприйняття та самовираження молоді є комплексом заходів, спрямованих на формування в студентів позитивного ставлення до себе, своїх здібностей, досягнень, а також на створення умов для вільного та гармонійного вираження своїх думок, почуттів і талантів.

Самосприйняття – це суб'єктивне уявлення людини про власну особистість, здібності та соціальні ролі. Позитивне самосприйняття формується через підкріплення віри у свої сили, визнання досягнень і створення атмосфери підтримки. Залучення студентів до успішних видів діяльності, де особистість може відчувати власну компетентність і значущість, є ключовим елементом цього процесу. Соціально-педагогічна підтримка самовираження майбутніх фахівців спрямована на створення середовища, де студенти можуть без страху та осуду висловлювати свої ідеї, показувати свої таланти та бути почутою.

Охарактеризуємо умови реалізації соціально-педагогічної підтримки студентів:

- розвиток рефлексії (організація бесід, тренінгів та інтерактивних лекцій, спрямованих на аналіз власних почуттів, думок і поведінки);

- створення умов для творчого самовираження (проведення творчих конкурсів, виставок, театральних постановок, підтримка індивідуальних проєктів, які дають змогу реалізувати ідеї);

- емоційна підтримка (створення в навчальному закладі атмосфери довіри, взаємодопомоги);

- позитивне підкріплення (визнання досягнень і зусиль стимулює розвиток впевненості у власних силах);
- інтерактивні форми навчально-виховного процесу (використання рольових ігор, тренінгів з особистісного зростання, арт-терапії, які сприяють розвитку впевненості в собі).

Соціально-педагогічна підтримка забезпечує зростання рівня самооцінки у студентів, формування позитивного ставлення до себе та оточення, підвищення мотивації до самореалізації, розвиток творчого потенціалу та соціальних навичок, створення гармонійного уявлення про власну роль у суспільстві. Соціально-педагогічна підтримка позитивного самосприйняття та самовираження є невід'ємною частиною процесу розвитку особистості, сприяє гармонізації внутрішнього світу людини, формуванню впевненості у собі та активному залученню до суспільного життя.

Переходячи до розробки третьої психолого-педагогічної умови формування психологічного благополуччя у майбутніх фахівців соціономічної сфери – актуалізації фасилітуючої позиції студентів, ми вважаємо за необхідне особливу увагу приділити аналізу основних дефініцій «позиція» та «фасилітуюча позиція».

Дефініцію «позиція» розглянуто в наукових студіях в таких аспектах: як прояв соціальних ролей особистості; усвідомлену систему ставлень людини до професійної діяльності; компонент структури особистості майбутнього фахівця, який відображає її суб'єктність [154; 155].

Обґрунтовуємо професійну позицію фахівця соціономічної сфери як свідому позицію в професійному спілкуванні, що пов'язана з домінуванням позиції Дорослого (в термінах Е. Берна) та характеризується взаємодією на рівних, прагненням до розуміння поглядів і установок один одного. Схожі ідеї можна спостерігати і у працях Т. Осипової, яка наголошує, що подібна позиція

передбачає спрямованість на фасилітацію та соціально-педагогічну підтримку [119].

Спираючись на гуманістичні погляди Карла Роджерса, зауважимо, що під час фасилітативної взаємодії особистість, займаючи партнерську позицію, характеризується трьома основними установками фасилітатора: «істинності» та «відкритості» – наявність у людини відкритості власним думкам і переживанням та здатність чесно, щиро, відкрито транслювати їх; «прийняття» й «довіри» – особистісна впевненість в можливостях та здібностях співрозмовника; «емпатичне розуміння» – бачення внутрішнього світу та поведінки іншої людини з його внутрішньої сторони [222]. Вчений наголошує, що фасилітація спрямована на саморозвиток і самореалізацією усіх учасників взаємодії. Таким чином, під час фасилітативної взаємодії виникає своєрідна соціальна позиція, якій притаманні рівноправне партнерство, стійка позитивна мотивація на контакт з іншою особою, емпатійні та рефлексивні компетентності.

За С. Коломийченко, фасилітуюча позиція викладача забезпечує загальну гуманістичну наповненість педагогічного процесу, стимулює формування в особі установок, потреб, властивостей, які забезпечують її ефективний саморозвиток, відпрацювання індивідуальної життєвої стратегії, обрання власного способу буття. Фасилітуюча позиція передбачає педагогічну взаємодію на засадах взаємоповаги, толерантності, співробітництва, що стимулює особистісне зростання педагога і дітей [96].

Основними властивостями цієї позиції є: діалогічна взаємодія в навчально-виховному процесі; взаємозалежність та взаємопідтримка всіх суб'єктів вищого навчального закладу на основі спільної траєкторії самоактуалізації; побудова взаємин базується на принципах взаємоповаги, взаємної відповідальності, свободи вибору, формування спільних інтересів; визначення видів творчої активності суб'єктів та об'єктів навчально-виховного

процесу, які реалізуються у спільній діяльності, самостійній роботі та індивідуальній; розподіл відповідальності за результати педагогічного процесу.

Зокрема О. Фісун підкреслює значення фасилітуючої позиції, як умови для розвитку й саморозвитку всіх учасників взаємодії, розкриття їх особистісного потенціалу. Науковець наголошує, що фасилітуюча позиція педагога сприяє реалізації особистісної орієнтації його діяльності; розбудовується на принципах гуманізму, полісуб'єктності, толерантності; має за мету допомогти кожній дитини усвідомити свою особистісну самоцінність та унікальність, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, культури та природи на основі організації підтримуючого, суб'єкт-суб'єктного спілкування, створення атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри [169].

У свою чергу Т. Комінарець, вважає, що учитель-фасилітатор прагне до створення умов для саморозвитку, самовизначення, самовдосконалення, самореалізації особистості учня; виявлення та розвитку його потенційних здібностей та задатків [97]. Відповідно, здатність педагога до фасилітуючого спілкування дозволяє здійснювати педагогічну взаємодію, яка спонукає студента до інтенсивної, свідомої самозміни відповідно до особистісно пріоритетних сенсів життєдіяльності, тим самим актуалізуючи процес його спрямованого й продуктивного саморозвитку.

Цікавою тут є думка С. Хілько, який характеризує взаємодію викладача-фасилітатора і майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти, визначає умови формування фасилітуючої позиції:

- недиригентська позиція викладача-фасилітатора, що сприяє становленню самостійної суб'єктивної активності майбутніх психологів у вирішенні психолого-педагогічних проблем;

- активне занурення у практичний досвід фасилітативного впливу де викладач-фасилітатор, по-

перше, створює умови для професійного становлення майбутніх психологів, їхнього саморозвитку, самовдосконалення;

- фундаментальною основою є положення гуманістичної психології, де людина є вищою цінністю, а позиція партнерства містить мотиваційну, когнітивну, операційно-діяльнісну і рефлексивну компетентності.

Дослідниця обґрунтовує фасилітуючу позицію психолога як систему установок, мотивів, цінностей людини, де принципи позитивного ставлення, поваги до гідності та розуму людини, віра у її спроможність самостійно схвалювати рішення стають визначальними у статусно-рольовій структурі суб'єктів професійного становлення [174].

Відповідно, фасилітуюча позиція викладача в процесі взаємодії з студентами має наступні складові:

- педагогічна допомога та підтримка самопізнання студентів, яка виражається в підвищенні продуктивності діяльності студентів та обумовлює певні зміни в особистості студента;

- спонукання студента реалізовувати свої задуми в конкретних діях як формах прояву активності суб'єкта, при збереженні унікальності та самостійності волевиявлення студентів.

Отже, фасилітація в освіті стимулює самостійність навчальної діяльності студентів за допомогою ефективних фасилітативних технологій та сприяє створенню креативного освітнього середовища; розвитку готовності до самореалізації в навчальній та професійній діяльності. Фасилітація є зоною потенційного розвитку кожного за умови взаєморозвитку, проявляється в актуалізації прихованих ресурсів, розкритті можливостей, здатності проявити себе. Основна мета фасилітації полягає в саморозвитку та самоактуалізації, допомозі в знаходженні гармонії з оточуючим соціумом і з самим собою. Фасилітативна взаємодія сприяє професійному розвитку в

прагненні до досягнення індивідуальних цілей та свідомому використанні особистісних ресурсів в життєдіяльності. Концептуальна ідея фасилітації – опора на творчий потенціал особистості, щирі віру і підтримку її прагнення до самоактуалізації і самореалізації [39; 104].

Узагальнюючи думки науковців, можливо відзначити, що фасилітуюча позиція забезпечує загальну гуманістичну та емпатійну спрямованість взаємодії, особистісне зростання всіх її суб'єктів, взаємопідтримку та допомогу, самовиявлення та прояв творчої ініціативи. Логіка наших міркувань щодо зазначеного вище полягає у наступному: фасилітуюча позиція майбутніх фахівців соціономічної сфери включатиме систему гуманістичних світоглядних поглядів та позитивну мотивацію щодо спілкування, фасилітативних професійно-особистісних установок і переконань щодо здійснення актуалізуючої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, соціальної допомоги та підтримки в процесі саморозвитку та самоактуалізації.

З метою конкретизації власної наукової позиції, зазначимо, що зважаючи на предмет нашого дослідження, ми вважаємо, що формування фасилітуючої позиції майбутніх фахівців буде розпочато з встановлення фасилітативних професійно-особистісних установок і переконань щодо здійснення актуалізуючої суб'єкт-суб'єктної взаємодії як ціннісно-мотиваційної основи соціальної позиції. На першому етапі сприйняття і усвідомлення інформації про сутність фасилітативної взаємодії, що включає фазу відкриття особистості до партнерської взаємодії, зняття психологічних захистів, що блокують суб'єктну активність і позитивне самоставлення, студенти отримують досвід рефлексії особистісної професійної діяльності під час навчальної практики та формування мотивації до зміни певних стереотипів поведінки.

Другий етап співпраці в просторі альтернативних виборів, партнерського діалогу забезпечував формування

досвіду використання фасилітативних технологій, становлення навичок самостійної пізнавальної діяльності. Третій етап визначався соціальною підтримкою досвіду самостійної суб'єктної активності та організацією розвиваючого середовища і здатності до творчої самоактуалізації, турботи про іншого і його успішний розвиток, прийняття людини без засудження, уміння прощати й бути вдячним, любити людину, позитивно сприймати все, що навколо відбувається, власну відповідальність за свої думки, дії і вчинки.

Зазначимо, що спеціально організована взаємодія на вищезазначених етапах спричинила процес самореконструкції та самовдосконалення педагога і студентів, що може призвело до самоактуалізації та самореалізації кожного учасника фасилітативної взаємодії, спонукання до свідомої самозміни і самовдосконалення. Для повноцінного розвитку і зростання особистості студента як майбутнього фахівця першорядне значення набуває освітній простір і викладачі, що сприяють створенню фасилітуючих умов та засобів.

Формування фасилітуючої позиції відбувалося за допомогою:

- фасилітативних технологічних прийомів: підтримки цінності, проголошення достоїнств і дуетні завдання; гуманізації мотиваційно-ціннісної сфери особистості студента; орієнтації спілкування на діалогову взаємодію та вплив без придушення самостійності студентів; формування рекреаційного середовища; включення майбутніх фахівців соціономічної сфери в інтерактивні та проектні форми діяльності; створення ситуації успіху й авансованої похвали; реалізації соціально-педагогічної підтримки й актуалізації творчості;

- інноваційних педагогічних технологій: діалогічні технології; технології контекстного, рефлексивного навчання; технології «занурення»; тренінги.

Слід зазначати, що особистість студента є активним, унікальним суб'єктом своєї життєдіяльності, джерелом розвитку якого виступає вроджена тенденція до самоактуалізації та самовдосконалення. Фасилітуюча позиція майбутніх фахівців соціономічної сфери є одним із факторів самоактуалізації, що виявляється у здатності цілісно сприймати оточуючих та дотримуватися цінностей людського життя, прагнути бути самим собою та реалізовувати свій внутрішній потенціал. Вона передбачає рівність позицій, діалогічне спілкування, інтерактивну спрямованість, відповідальність, сформованість професійних ціннісних орієнтацій у майбутніх спеціалістів соціономічної сфери.

Реалізація 4 умови – корегування уявлень студентів про психологічне благополуччя шляхом впровадження в навчально-виховний процес інноваційних корекційно-реабілітаційних соціально-психологічних технологій ставить за мету створення підтримуючого середовища, в якому студенти зможуть зростати не лише інтелектуально, а й емоційно, підвищуючи рівень свого психологічного благополуччя та адаптації до життєвих викликів.

Четверта умова передбачає наступні дії:

1) використання сучасних підходів і методів для допомоги студентам в усвідомленні та розвитку психологічного благополуччя через інноваційні соціально-психологічні технології;

2) впровадження в навчально-виховний процес інтеграції таких технологій:

- психологічні семінари, тренінги, майстер-класи на теми психологічного благополуччя, стрес-менеджменту, емоційної підтримки;

- включення елементів психології благополуччя та психосоціального розвитку в навчальні програми;

- підтримка студентів через спеціалізовані центри психологічної допомоги в закладах вищої освіти;

3) корегування уявлень студентів про психологічне благополуччя, не зважаючи на особисті переконання, культурні та соціальні фактори:

- формування здорового уявлення про психологічне благополуччя, що включає усвідомлення важливості емоційного здоров'я та соціальної підтримки;

- усвідомлення студентами важливості психічної рівноваги для успішного навчання та соціальної адаптації.

Визначимо види корекційно-реабілітаційних соціально-психологічних технологій (інноваційні методи, способи та прийоми, які спрямовані на поліпшення психологічного стану студентів, подолання стресових ситуацій та адаптацію до нового соціального середовища):

- групові психологічні тренінги для розвитку емоційної компетентності, стресостійкості, міжособистісних навичок;

- індивідуальні психологічні консультації для вирішення особистих проблем та конфліктів;

- медіації та арт-терапія для полегшення емоційних труднощів;

- когнітивно-поведінкова терапія для корекції негативних установок та формування здорового світогляду.

Студенти, як одна з найбільш вразливих соціальних груп, стикаються з численними труднощами, які пов'язані не лише з навчальним процесом, а й з необхідністю адаптації до змінюваних соціально-економічних та політичних умов. Кризи, такі як глобальні пандемії, економічні труднощі та соціальні потрясіння, вносять значні корективи у їхнє психоемоційне здоров'я, що проявляється у зростанні рівня стресу, тривоги та депресії серед молоді. В цьому контексті підтримка психологічного благополуччя студентів є пріоритетним завданням як для освітніх установ, так і для суспільства в цілому.

Важливим є впровадження комплексних психологічних заходів, які включають психосоціальну підтримку, консультування, тренінги з розвитку

стресостійкості, а також формування здорових уявлень про психологічне благополуччя. Таким чином, важливо не лише звертати увагу на інтелектуальне зростання студентів, а й на психологічне благополуччя, адже гармонійний розвиток особистості є основою успішної адаптації та досягнення життєвих цілей. Тому підтримка психологічного благополуччя студентської молоді в кризових умовах повинна стати невід'ємною частиною сучасної освітньої практики.

2.4. Саморозвиток як процес усвідомленої психологічної трансформації особистості

М. І. Бабчук

З огляду на складність, неоднозначність, нелінійність, багатоплановість феномену саморозвитку, очевидно, що в проблемному полі досліджуваного феномену існують окремі, іноді дуже серйозні розбіжності в розумінні та інтерпретації даного явища, що стосуються як нюансів, так і самої його суті. Саме тому нам видається важливим висвітлити деякі суттєві аспекти феномену саморозвитку як прояву самоактивності особистості, необхідні для розуміння його як реального психологічного явища. Такими аспектами є самоактуалізація, самореалізація, самоздійснення, свобода, контроль, життєздатність, психологічне здоров'я, задоволеність життям та властивості особистості.

У психолого-педагогічній науці існує широке коло робіт, в яких осмислюються різні підходи до розуміння саморозвитку особистості: воно приймається за самовиховання, самобудування (А. Арета, А. Кочетов, А. Лутошкін, Л. Рувінський), або ж зливається з еволюційним процесом становлення людини, загальним з іншими живими організмами (П. Каптерев); розуміється як активність, в результаті реалізації потреб особистості в

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: монографія. К.: Вища школа, 1998. 207 с.
2. Авдєєва І.М., Мельнікова І.М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи : навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 304 с.
3. Авраменко І.М. Психологічні особливості дітей, постраждалих від військового конфлікту. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 152 с.
4. Адамс Б.Дж. Від хрестового походу до небезпеки. Нацифікація Бременської Німеччини. Lanham, 2009. 290 с.
5. Аймедов К.В. Особливості особистості підлітків, які страждають на комп'ютерну залежність. *Наука і освіта : наук.-практ. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського.*, 2012. С.9-13 URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/arkhiv-zhurnaliv/vipuski-2012/vipusk-6-nauka-i-osvita-2012-rik>
6. Алексєєва Т.В., Луньов В.Є. Молодіжні субкультури: розбіжності у світогляді і способі життя. Девіантологія: у 2 ч.: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. К.: Планер, 2018. Ч. 1. 674 с.
7. Асєєва Ю.О., Аймедов К.В. Сучасні види кіберадикцій фабінг та номофобія *Психологія та соціальна робота.* 2023. Вип. 1(57) С. 56-64 DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.1.7>
8. Бабенко О.В. Психологічні наслідки війни для української молоді. Київ: Наукова думка, 2020. 250 с.
9. Балинська М.В. Емоційні бар'єри та емпатія в процесі міжособистісного спілкування підлітків з різного соціального оточення. *Молодий вчений.* 2014. № 11 (14). С. 226–230.
10. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.

11. Бершадська Н.С. Методика формування англомовної усної дискурсивної компетенції у студентів мовних спеціальностей: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2011. 303 с.

12. Бігунова Н.О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.

13. Білоус Т.І. Освітні програми для дітей з особливими потребами в зоні конфлікту. *Педагогічний альманах*. 2021. № 2. С. 25-32.

14. Благодійна організація «ADRA Ukraine». URL: <https://www.facebook.com/ADRA.Ukraine>

15. Благодійний фонд «Армія SOS». URL <https://armysos.com.ua/uk/#>

16. Благодійний фонд «Восток SOS». URL: <https://vostok-sos.org/en/>

17. Благодійний фонд «Голоси дітей». <https://voices.org.ua/>

18. Благодійний фонд «Повернись живим». URL: <https://savelife.in.ua/>

19. Благодійний фонд «Право на захист». URL: <https://r2p.org.ua/category/napiamy-diialnosti>

20. Благодійний фонд «Серце до серця». URL: <https://sercedoserca.com.ua/>

21. Благодійний фонд «Станція Харків». URL: <https://station.kharkov.ua/>

22. Благодійний фонд «Схід SOS». URL: <https://vostok-sos.org/en/>

23. Благодійний фонд Сергія Притули. URL: <https://prytulafoundation.org/help-army>

24. Благодійність у часи війни. URL: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/06/zvit-doslidzhennya-3.pdf>

25. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. Филинъ, 1996. 472 с.

26. Бойко Л.М. Освітні виклики в зоні конфлікту на Сході України. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. 180 с.

27. Борисюк С.О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 5. С. 180–182.

28. Буяльська Т.І. Вираження комунікативної підтримки в сучасному англomовному побутовому та психотерапевтичному дискурсі: когнітивно-дискурсивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Житомир, 2016. 245 с.

29. Василенко І.М. Молодь України в умовах збройного конфлікту: соціально-психологічні аспекти. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 200 с.

30. Васюк О. Реформування вищої освіти Німеччини. Вісник Книжкової палати. 2006. № 4. С. 48-50.

31. Ващило О.В. Методичні принципи навчання іншомовного професійно орієнтованого монологічного мовлення студентів магістратури машинобудівних факультетів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2015. № 1(9). С. 85–93. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/14.pdf>.

32. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.

33. Волинець Н.В. Психологічні особливості особистісного благополуччя в професійній сфері життєдіяльності : монографія. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2019. 620 с.

34. Волинець Н.В. Психологія особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України : дис....д-ра психол. наук : 19.00.01.Київ, 2020. 543 с.

35. Воробей Н.С. Психологічна підтримка сімей внутрішньо переміщених осіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 160 с.

36. Вступ до соціальної роботи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. К. : Академвидав, 2005. 304 с.

37. Вусик Г., Олійник Е., Павлик Н. Теоретико-методологічне осмислення проблем міграційної політики щодо вимушено переміщених осіб у сучасному міжнародному просторі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2019. Вип. 50. С. 20–26.

38. Гавриловська М.В. Значення змісту понять «мовна компетенція» і «комунікативна компетенція» в освіті майбутнього вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. № 9. С. 95–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2011_9_18.

39. Галицян О.А. Формування педагогічної фасилітації у майбутніх учителів у процесі навчання у ВНЗ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2010. 298 с.

40. Герасименко Л.О. Психосоціальна дезадаптація (сучасні концептуальні моделі). *Український вісник психоневрології*. 2008. Т. 26, Вип. 1, № 94. С. 62-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2018_26_1_15.

41. Гнатюк Л.С. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб молодого віку. Дніпро: ДНУ імені Олеся Гончара, 2019. 190 с.

42. Голуб Т.А. Соціальні мережі як засіб підтримки молоді. Дніпро: ДНУ імені Олеся Гончара, 2021. 130 с.

43. Громадська організація «HEROU». <https://www.facebook.com/herou.official>

44. Громадська організація «Uanimals». URL: <https://uanimals.org/>

45. Громадська організація «Аеророзвідка». URL: <https://aerorozvidka.ngo/uk/>

46. Громадська організація «Блакитний птах». URL: <http://hostage.org.ua/>
47. Громадська організація «Дівчата». URL: <https://www.facebook.com/lectures4girls/>
48. Громадська організація «Дом.48.24». URL: <https://dom4824.org/about/>
49. Громадська організація «Донбас SOS». URL: https://www.donbasssos.org/about_en
50. Громадська організація «Елеос Україна». URL: <https://eleos.com.ua/>
51. Громадська організація «ЗооПатрульUA». URL: <https://www.facebook.com/ZooPatrul.UA/>
52. Громадська організація «Ініціатива Е+». URL: helpeplus.org
53. Громадська організація «Крим SOS». URL: <https://krymsos.com/en/>
54. Громадська організація «Право на здоров'я». URL: <https://www.facebook.com/HealthRightUkraine>
55. Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ». URL: <https://www.vplyv.org.ua/>
56. Громадянська Мережа ОПОРА. URL: <https://oporaua.org/>
57. Громадянське суспільство України в умовах війни-2022. Звіт за результатами дослідження. URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-3>
58. Гуманітарна організація «Людина в біді». URL: <https://ukraine.peopleinneed.net/ua/>
59. Даца Ф. Український ненасильницький громадянський спротив у час війни: Аналіз трендів, впливів і викликів, що постали перед ненасильницькою дією в Україні між лютим і червнем 2022. URL: https://www.icip.cat/wp-content/uploads/2022/10/UKR_VF.pdf

60. Декларація прав дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text

61. Державна служба статистики України. Демографічний щорічник України за 2020 рік. Київ: Держстат України, 2021. 300 с.

62. Державна служба статистики України. Реєстр статистичних одиниць. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника . 2022. URL <https://ukrstat.gov.ua/>

63. Деркач А.А., Сайко Э.В. Самореализация как структурообразующий конструкт и процесс в онтогенезе. *Мир психологии*. 2009. № 2. С. 222-235.

64. Дмитрієва С.М. Психологічні особливості комунікативних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні. *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* / За ред. Саух І. В. 2010. С. 247-250.

65. Доббінс Дж. Історія націотворення. Санта-Моніка, 2005. 138 с.

66. Доббінс Дж. Роль Америки у розбудові нації. Від Німеччини до Іраку. Санта-Моніка, 2003. 280 с.

67. Дорохов О.В., Тарасов О.В., Моїсіл І. Проблема комп'ютерної та Інтернет-залежності молоді в інформаційному суспільстві. *Системи обробки інформації*. 2012. № 4. С. 285-288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2011_4_67

68. Журавель Н.М. Стратегії подолання агресивної поведінки у підлітків. *Психологічні дослідження*. 2020. № 5. С. 80-88.

69. Зав'ялов А.С. До питання про ідеологічні позиції демократичних партій НДР у перші роки розгорнутого будівництва соціалізму. Деякі питання нової та новітньої історії. Дніпропетровськ, 1973. С. 21-35.

70. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

71. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. українського видання д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf.

72. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>

73. Закон України «Про громадські об'єднання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

74. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>

75. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>

76. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами. Кроки до демократичної освіти. 2002. №1. С. 34

77. Зеер Э.Ф. Психология профессий. Деловая книга, 2003. 336 с.

78. Іваннікова Г.В. Особистісні ресурси психологічного благополуччя студентів з інвалідністю: дис. ...канд. психол. н. : 19.00.01. Київ, 2021. 248 с.

79. Іванова Л. Вплив воєнного стану на психічне здоров'я молоді: аналіз українського досвіду. *Український журнал клінічної та практичної психіатрії*. 2016. № 3(14). С. 43-49.

80. Іванюк І.І., Сидоренко Т.В. Психологічна допомога особам з посттравматичним стресовим розладом учасникам бойових дій на сході України. *Український вісник психоневрології*. 2018. № 26(2). С. 24–29.

81. Івашкевич Е., Примачок Л. Психолінгвістичні особливості розвитку комунікативної компетентності педагогів середніх освітніх закладів. *Психолінгвістика*.

2020. № 27 (1). С. 95–121. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-95-121>.

82. Індекс сталості організацій громадянського суспільства. URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/CSOSI.pdf>

83. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. Молодь у зоні конфлікту: соціально-демографічний аналіз. Київ: ІДСД НАН України, 2018. 220 с.

84. Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди. URL: <https://www.healthright.org.ua/proekti/mobilni-komandy/>

85. Ісакова Т.О. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми. К.: НІСД, 2018. 47 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-10/Internet_zal-bcba2.pdf

86. Ісламський культурний центр ім. Мухаммада Асада. URL: <https://www.facebook.com/islam.lviv>

87. Каменщик Т.Д. Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2022. №1. С. 21-27.

88. Караман С.О. Упровадження педагогічних інновацій у теоретичні і практичні процеси підготовки вчителя-словесника. *Вісник. Львів. унів. Серія «Філологія»*. 2010. № 50. С. 87–97. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2010.50.3790>.

89. Карітас Україна. URL: <https://caritas.ua/>

90. Карпенко О. Соціально-педагогічна підтримка студентів в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 12. С. 267-276.

91. Кириленко Ю.М. Освітні інновації для молоді зони конфлікту. *Наукові записки*. 2021. Т. 12, № 1. С. 55–62.

92. Кількість громадян, залучених до благодійності й волонтерства, зросла вдвічі. URL: <https://gradus.app/uk/open->

reports/number-people-involved-charity-and-volunteering-has-doubled-over-past-year

93. Коаліція правозахисних організацій «Україна. П'ята ранку». URL: <https://www.5am.in.ua/>

94. Козак Т.Б. Професійна підготовка молоді в Німеччині: монографія / за ред. В.А. Поліщука. Тернопіль, 2016. 254 с.

95. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. 200 с.

96. Коломийченко С.Ю. Сутність фасилітуючої педагогічної взаємодії. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць. Серія «Педагогіка і психологія»*. Вип 34. Запоріжжя: Вид. ЗДПУ, 2007. С. 18–26.

97. Комінарець Т.В. Фасилітація – провідна компетенція сучасного педагога. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 38. С. 28-34

98. Конвенція про права дитини. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU89K01U>

99. Кондрашихіна О.О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 239 с.

100. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / заг. ред. В. Г. Панок, І. І. Ткачук. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.

101. Корніяка О. Особливості комунікативно-мовленнєвої компетентності викладача вищої школи. *Психолінгвістика*. 2018. № 24(1). С. 183–206. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-1-183-206>.

102. Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности. *Сибирский*

педагогический журнал. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2007. С. 337-346.

103. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : МакДен, 2012. 410 с.

104. Левченко О.О. Педагогічна фасилітація як феномен формування фасилітативного стилю педагогічної взаємодії майбутніх викладачів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Психологія і педагогіка*. 2011. Вип. 18. С. 147–158.

105. Літвінова О.В. Психологічна допомога в умовах воєнних дій: актуальні питання. *Сучасні проблеми психології*. 2022. № 18(2). С. 112–123.

106. Лозовой В.О., Сідак Л.М. Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці: монографія. Х : Право, 2006. 256 с.

107. Макарець Н.Ф. Самосовершенствование как фактор социализации индивида: Автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.01./К., 1987. 19 с.

108. Мартинюк І.А. Психолого-педагогічна підтримка дітей у зоні АТО. *Психологічні науки*. 2019. № 5. С. 75-82.

109. Марута Н.О., Федченко В.Ю. Тривожно-депресивні порушення в структурі розладів адаптації (клініка, діагностика, терапія). *Family Medicine*. 2020. № 10. С. 23-30.

110. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Питер, 2008. 352 с.

111. Меєрович М.Й., Шрагіна Л.І. Технологія розвитку системного мислення: практичний посібник. Одеса : Бондаренко М.О., 2024. 320 с.

112. Міністерство освіти і науки України. Звіт про стан освіти в зоні конфлікту на сході України. Київ: МОН України, 2021. 80 с.

113. Національна Волонтерська Платформа. URL: <https://platforma.volunteer.country/>

114. Національна психологічна асоціація. URL: <https://www.npa-ua.org/>

115. Некомерційна організація «Порятунок тварин Харків». URL: <https://www.facebook.com/spt.kh/>

116. Низові практики громадянського суспільства України у відповідь на широкомасштабну агресію російської федерації на території України в період з 24 лютого по 31 травня 2022 року. URL: http://www.ucipr.org.ua/images/files/1729/635fc70051ac14.04751810_file.pdf

117. Онуфрієва Л.А. До проблеми становлення професіоналізму та саморозвитку особистості майбутніх фахівців соціономічних професій. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 16. С. 721-735.

118. Опанасенко Т.К. Стратегії подолання травматичних переживань у дітей. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 130 с.

119. Осипова Т.Ю. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічного наставництва: монографія. Одеса: видавець Букаєв В. В., 2015. 412 с.

120. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (травень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r>

121. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Укр. м. і літ. у школі*. 2010. № 2. С. 2–5.

122. Пенькова О.І. Самоактуалізація як чинник самореалізації особистості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2019. Т. XI. Вип. 20. С. 245-257.

123.Петренко С.В. Особливості соціалізації підлітків у період військового конфлікту. *Соціальна педагогіка*. 2021. № 2. С. 15-22.

124.Петрова Н. Психологічні особливості формування психічної стійкості молоді в умовах воєнного конфлікту. *Український вісник психоневрології*. 2017. № 25(3). С. 75-80.

125.Поруч. URL: <https://poruch.me>

126.Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

127.Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>

128.Право на захист. Курс проствітницьких лекцій із кризової психологічної підтримки. Для всіх, хто постраждав від наслідків війни в Україні. URL: <https://www.youtube.com/@R2Protection>

129.Прикордонний моніторинг УВКБ ООН – квартална інформаційна панель: 2-й квартал 2024р. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/06/UNHCR-Border-Monitoring-Dashboard-June-2024_UA_final.pdf (дата звернення: 5.10.2024).

130.Прихисток. URL: <https://prykhystok.gov.ua/>

131.Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20>

132.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : наказ Міністерства соціальної політики від 02.07.2015 № 678. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення: 21.10.2024)

133.Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої

освіти. Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

134. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матер. щоріч. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; заг. ред. Ю. Каплан. – Київ : НІСД, 2022.

135. Прохоренко Л., Стойка В., Йовдій В. Інклюзивно-ресурсні центри в умовах війни: окремі питання освіти дітей з особливими потребами. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2024. №2(23). С.115-130.

136. Психологічна підтримка українців під час війни від психотерапевтів-практиків. URL: <https://t.me/PsihologDopomogaWarInUa2022>

137. Пундев В.В. Особливості полілінгвальної ідентифікації та лінгвальна картина миру. *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference "Scientific paradigm in the context of technologies and society development"*, Geneva, Switzerland, 2022. Т. 118. С. 146-149.

138. Розвиток освіти в Японії [Електронний ресурс]. URL: http://ni.biz.ua/1/1_2/1_29545_razvitie-obrazovaniya-v-yaponii.html (дата звернення 20.02.2024)

139. Романенко В.С. Освітні стратегії для дітей зони конфлікту. *Педагогічні науки*. 2018. № 6. С. 48-55.

140. Романченко А. Психолінгвістичні та етнокультурні параметри компаративної картини світу українців. *Lingua Montenegrina*. Cetinje, 2023. Br. 32. С. 79-96.

141. Романченко А.П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.

142. Романченко А.П. Інтертекстуальність як реалізація діалогічності лінгвістичного дискурсу. *Web of Scholar*. Warsaw : RS Global Sp. z O.O., 2018. № 11 (29). С. 51–56.

143.Савченко О., Калюк О. Структура суб'єктивного благополуччя студентів. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2021. № 4 (24). С. 61-67.

144.Саламанська декларація. Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість. Саламанка. Іспанія, 7-Ю червня 1994 р. К., 2000. 21 с.

145.Самодетермінація психологічного благополуччя особистості: монографія / за ред. Л. З. Сердюк. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236 с.

146.Саннікова О.П. Багатовимірна концепція особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 1. С. 15-21.

147.Семенова Ю.В. Соціальна робота з молоддю в умовах внутрішнього переміщення. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 160 с.

148.Сироїд Т. Міжнародно-правове підґрунтя регулювання статусу біженців і вимушених переселенців: реалії та перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 24. С. 154–157.

149.Сідак Л.М. До визначення понять «розвиток», «саморозвиток», «саморозвиток особистості». *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків: НТУ «ХПІ». 2006. № 2. С. 96-106.

150.СпівДія. URL: spivdiia.org.ua

151.Спірін О.М., Кузьмін О.О. Психічні наслідки війни: досвід України. *Психіатрія, психотерапія і клінічна психологія*. 2022. № 12(1). С. 42–49.

152.Суспільно-політичні орієнтації громадян України (травень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r>

153.Сучасні міждисциплінарно-інноваційні підходи до розвитку особистості: науковий дайджест / за загал. ред. д. психол. н., академіка НАН ВО України Ю. О. Асєєвої. Одеса: Сімекс-прінт, 2023. Вип. І. 178 с..

154.Тавровецька Н.І. Теоретико-методологічний аналіз дефініції життєва позиція особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 2015. № (3). С. 392-399.

155.Танасійчук В.І. Психологічні особливості лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб : дис. ...д. філософії : 053. Київ, 2021. 252 с.

156.Татарчук О.К., Філь О.М., Папуга І.В. Психологія травми: український контекст. Київ: Вид-во «Академія», 2022.

157.Тейлор Ф. Виганяючи Гітлера. Окупація та денацифікація Німеччини. Нью-Йорк, 2011. 256 с.

158.Тертичний А. Фукуяма помилився: «кінець історії» відсувають українські дослідники. *Дзеркало тижня*. 5 квітня 2003 р. №13 (438). С. 20.

159.Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (з досвіду роботи) / за наук. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2021. 118 с.

160.Титаренко Т.М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя : монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020.160 с.

161.Титова Н.М. Теоретико-методичні основи психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання : монографія / за ред. М. С. Корця. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 352 с.

162.Трибунал для Путіна. URL: <https://t4pua.org/>

163.Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови : в 2 т. Київ : Вища шк., 1984. Т. 1. 304 с.; Т. 2. 384 с.

164. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю. Якименко [та ін.]; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. К.: Заповіт, 2021.

165. Учасники Коаліції / Коаліція на захист громадянського суспільства. URL: <http://cscoalition.org/ua/pro-nas/uchasnyky-koa>

166. Федорова І.О. Психологічні особливості поведінки підлітків в умовах війни. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 160 с.

167. Фіксація воєнних злочинів російської федерації. URL: <https://russiancrime.org/>

168. Філософія: навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин-Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

169. Фісун О.В. Проблема фасилітуючої позиції педагога у наукових дослідженнях. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Серія. Педагогіка*. 2011. № 2. С. 66-71.

170. Фойгт Т.Р. Денацифікація в радянсько-окупованій Німеччині. Кембридж, 2000. 125 с.

171. *Формування мовної особистості на різних вікових етапах* / За ред. А. М. Богуш. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008.

172. Харченко І.І. Інноваційні засоби формування культури професійної комунікації студентів економічних спеціальностей аграрних ЗВО. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Випуск 72(2). С. 242–247. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-2.52>.

173. Хаустова О.О. Тривожно-депресивні розлади в умовах дистресу війни в Україні. *Психіатрія: погляд на проблему*. 2022. № (4). С. 22–24.

174. Хілько С.О. Особливості формування фасилітаційної позиції майбутнього психолога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. №1. С. 83-86

175. Центр громадянських свобод. URL:
<https://ccl.org.ua/en/>

176. Центр прав людини «ZMINA». URL:
<https://zmina.ua/>

177. Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів в Україні. URL:
<https://www.facebook.com/TserkvaIsusaKhrysta>

178. Чабан О.С, Хаустова О.О. Деадаптація людини в умовах суспільної кризи: нові синдроми та напрямки їх подолання. *Журнал психіатрії і медичинської психології*. 2009. № 23 (3). С. 13-21.

179. Чебикін О.Я. Вплив комп'ютерної діяльності на емоційну сферу студентів. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 126-134.

180. Чистовська Ю.Ю. Психологічний аналіз вивченої безпорадності. *Габітус*. 2020. № 3(18). С. 230-233. DOI:
<https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.36.38>.

181. Шевченко К.О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2014. Вип. 2(13). С. 258-263.

182. Шпіца Р.І. Категорія «компетентність» як наукова проблема педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2013. Вип.15(20). С.49–54. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9692/Shpitsa.pdf?sequence=1>.

183. Шрагіна Л.І., Меєрович М.Й. Штучні системи: теорія створення і розвитку: монографія. Одеса : Бондаренко М.О., 2023. 208 с.

184. Штонь О. Алюзія як засіб формування вертикального контексту. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2016. Вип. I (25). С. 112-118.

185.Щербина Д.Г. Розвиток соціалістичної культури у НДР. Деякі питання нової та новітньої історії. Дніпропетровськ, 1973. С. 108-123.

186.Що таке Мережа? / Мережа хабів громадянського суспільства. URL: <https://www.hubs.org.ua/pro-nas/shcho-take-merezha/>

187.Юр'єва Л.М. Комп'ютерна залежність: формування, діагностика, корекція та профілактика: Монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2006. URL: <https://studfiles.net/preview/6748925/>

188.Ягупов В.В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки*. Том 175. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. С. 22-28.

189.Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід : практичний посібник / за наук. ред. Т. М. Титаренко, М. С. Дворник. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022.154 с.

190.Якимчук Т.В. Психологічні аспекти волонтерської діяльності з молоддю. *Психологічний вісник*. 2020. № 4. С. 65-72.

191.Яковенко В.П. Соціальна інтеграція молоді-переселенців. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 140 с.

192.Abbasi G.A., Jagaveeran M., Goh Y.N. & Tariq B. (2021). The impact of type of content use on smartphone addiction and academic performance: Physical activity as moderator. *Technology in Society*, 64, 101521. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101521>

193.Bachman L. Fundamental considerations in language testing. Oxford: Oxford University Press. 1990.

194.Barber B. K. Annual Research Review: Youth and political conflict - How do they cope? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2018. Vol. 59(4). P. 391-410.

195.Beibei, Shi. Psychological Impact of Languages on the Human Mind: Research on the Contribution of

Psycholinguistics Approach to Teaching and Learning English. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2023. Vol. 1. P. 1-19..

196.Bianchi, A. and Phillips, J.G. (2005) Psychological Predictors of Problem Mobile Phone Use. *Cyberpsychology & Behavior*, 8, 39-51. URL: <http://dx.doi.org/10.1089/cpb.2005.8.39>

197.Blacker A. (2021). Worldwide & US Download Leaders 2020. *Apptopia*. URL: <https://blog.apptopia.com/worldwide-us-download-leaders-2020>

198.Bryant, R. A. (2019). Post-traumatic stress disorder: A state-of-the-art review of evidence and challenges. *World Psychiatry*, 18(3), 259-269.

199.CAF World Giving Index - 2021. URL https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/cafworldgivingindex2021_report_web2_100621.pdf

200.Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1(1), P. 1–48.

201.Chen I.H., Pakpour A.H., Leung H., Potenza M.N., Su J.A., Lin C.Y. & Griffiths M.D. (2020). Comparing generalized and specific problematic smartphone/internet use: Longitudinal relationships between smartphone application-based addiction and social media addiction and psychological distress. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(2), 410-419. URL: <https://doi.org/10.1556/2006.2020.00023>

202.Das Schulwesen in der Bundesrepublik Deutschland. Kompetenzen-Strukturen Bildungswege. Bonn, 1991. 187 s.

203.Derevensky J.L., Hayman V. & Lynette Gilbeau. (2019). Behavioral Addictions. *Pediatric Clinics of North America*, 66(6), 1163-1182. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2019.08.008>

204.Die gymnasiale Oberstufe des Gymnasiums und der Gesamtschule. Hrsg. Ministerium für Schule und Weiterbildung, Wissenschaft und Forschung des LandesNordrein-Westfalen. Düsseldorf, 1999. 256 s.

205.Dobbins J. After the war. Nation-building from FDR to George W. Bush. Santa Monica, 2008. 187 p.

206.Hlavinska O.D. Analysis of psychological sovereignty as a phenomenon of personality-based style. *Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine* / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. Issue 32. Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. P. 90–99.

207.Hussain Z., Griffiths M.D. & Sheffield D. (2017). An investigation into problematic smartphone use: The role of narcissism, anxiety, and personality factors. *Journal of Behavioral Addictions*, 6(3), 378-386. URL: <https://doi.org/10.1556/2006.6.2017.052>

208.Inglehart R. Cultural evolution: how human motivations change and how it changes the world. Cambridge University Press, 2018. 273 p.

209.Kapranov, O. Topics in Foreign Language Teaching in Research Articles in Psycholinguistics: Reviewing the State-of-the-Art. *Verbum*. 2023. Vol. 14. P. 1-2.

210.Kemp S. Digital 2020: 3.8 billion people use social media. Wearesocial and Hootsuite. 2020. URL: <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media>

211.Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (2005). Posttraumatic stress disorder in the national comorbidity survey. *Archives of General Psychiatry*, 52(12), 1048-1060.

212.Khantzian, Edward J. (1997) The self-medication hypothesis of substance use disorders: A review and recent applications. *Harvard Review of Psychiatry* 4(5), 231-244. DOI: 10.3109/10673229709030550.

213. Kohut, H. (1977). The restoration of the self. *University of Chicago Press*. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2009-16135-000>

214. Lawrence E. Harrison. Jews, Confucians, and Protestants: Cultural Capital and the End of Multiculturalism. Rowman & Littlefield Publishers, 2012. 230 p.

215. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal and coping. *Springer Publishing Company*. New York, 1984. 456 p.

216. Lin C. H., Lin S. L., Wu C. P. (2019) The effects of parental monitoring and leisure boredom on adolescents Internet-addiction. *Adolescence*. 44. 993-1004.

217. Musetti A., Brazzi F., Folli M.C., Plazzi G. & Franceschini C. (2020). Childhood Trauma, Reflective Functioning, and Problematic Mobile Phone Use Among Male and Female Adolescents. *The Open Psychology Journal*, 13(1), 242-252. URL: <https://doi.org/10.2174/1874350102013010242>

218. Nikhita, C. S., Jadhav, P. R., & Ajinkya, S. A. (2015). Prevalence of Mobile Phone Dependence in Secondary School Adolescents. *Journal of clinical and diagnostic research: JCDR*, 9(11), VC06–VC09. URL: <https://doi.org/10.7860/JCDR/2015/14396.6803>

219. Peterka-Bonetta J., Sindermann C., Elhai J.D. & Montag C. (2019). Personality Associations With Smartphone and Internet Use Disorder: A Comparison Study Including Links to Impulsivity and Social Anxiety. *Frontiers in Public Health*, 7. URL: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00127>

220. Prozorro+. URL: <https://prozorro.gov.ua/page/plus>

221. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. Oxford: Oxford Psychologists Press, 1984.

222. Rogers C. Freedom to learn for the 80's. Columbus–Toronto–London– Sydney: Ch. E. Merrill Publ. Company, A Bell & Howell Company, 1983. 312 p.

223. Rusk R., Waters L. A psycho-social system approach to well-being: Empirically deriving the Five Domains of Positive Functioning. *The Journal of Positive Psychology*, 2015. Vol. 10(2). P. 141-152.

224. Rybak C, Laxmi M.C. & Adhikari A. (2010) Emotional Intelligence in the Educational and Therapeutic

Community in Nepal. *Journal of Education and Research* 2, 35-43

225.Ryff C. D. Psychological Well-Being : Encyclopedia of Gerontology, 1996. Vol. 2, p. 365–369.

226.Ryff C. D. Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 1995. vol. 2, p. 99-104

227.Sherbourne C.D., Asch S.M., Shugarman L.R., Goebel J.R., Lanto A.B., Rubenstein L.V., et al. Early identification of co-occurring pain, depression and anxiety. *J Gen Intern Med*. 2009. № 24. P 620-625.

228.Sim A. The Promotive Effects of Social Support for Parental Resilience in a Refugee Context: a Cross-Sectional Study with Syrian Mothers in Lebanon. *Prevention Science*, 2019. V. 20 (5), p. 674–68

229.Sohn S.Y., Rees P., Wildridge B., Kalk N.J. & Carter B. (2019). Prevalence of problematic smartphone usage and associated mental health outcomes amongst children and young people: a systematic review, meta-analysis and GRADE of the evidence. *BMC Psychiatry*, 19(1). 356 URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6883663/>

230.Spear King A.L., Guedes E., Neto J.P., Guimaraes F., & Nardi A.E. (2017). Nomophobia: Clinical and Demographic Profile of Social Network Excessive Users. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 08(04). URL: <https://doi.org/10.4172/2155-6105.1000339>

231.Squires L.R., Hollett K.B., Hesson J., & Harris N. (2020). Psychological Distress, Emotion Dysregulation, and Coping Behaviour: a Theoretical Perspective of Problematic Smartphone Use. *International Journal of Mental Health and Addiction*. Published. URL: <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00224-0>

232.Twenge J.M. (2019). More Time on Technology, Less Happiness? Associations Between DigitalMedia Use and Psychological Well-Being. *Current Directions in Psychological Science*. URL: <https://doi.org/10.1177/0963721419838244>

233.UNICEF. The Impact of Conflict on Children in Eastern Ukraine. New York: UNICEF, 2020. 60 p. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/impact-conflict>.

234.Verzeichnis der Lehrpläne für die allgemeinbildenden Schulen in den Ländern der Bundesrepublik Deutschland. Bonn, 1995. 228 s.

235.WHO Regional Office for Europe. Ukraine Crisis: Mental Health Needs. 2021. URL: <https://www.euro.who.int/en/ukraine-crisis-mental-health> (дата звернення: 23.09.2023).

236.Winnicott, D.W. (1953) Transitional Object and Transitional Phenomena. *International Journal of Psychoanalysis*, 34, 89-97. URL: <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=1465815>

237.Yoder N., Lopez A. Supporting the Mental Health of Children in Conflict Zones. *Global Health Journal*. 2018. Vol. 12(3). P. 150-160.

238.Zerach G. (2020). Emptiness Mediates the Association Between Pathological Narcissism and Problematic Smartphone Use. *Psychiatric Quarterly*, 92(1), 363-373. URL: <https://doi.org/10.1007/s11126-020-09803-9>.

Наукове видання

**СУЧАСНІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНО-ІННОВАЦІЙНІ
ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ**

Науковий дайджест

Випуск III

Підписано до друку 19.02.2026
Формат 84х60/16
цифровий друк
ум. друк. арк. 9,32 / авт.арк. 12,90
Наклад 200 прим. Зам. № 261/26
Віддруковано у ТОВ «Сімекс-прінт»
Свідоцтво ДК № 3807 від 22.06.2010 р.
м. Одеса, вул. Дальницька, 53,
тел.: +38 (096) 3623418